

میقات جحفه

[*] این نوشتار، از مقاله دکتر عبدالهادی الفضلی اقتباس و با ملاحظاتی برگردان شده است.

مقاله مذکور با عنوان «من معالم الحج والزيارة الجحفه» و در شماره شانزدهم مجله الموسم در هلند

چاپ شده است.

جحفه به دلیل سابقه مهم تاریخی اش، و به جهت موقعیتش که در راه حرمین و مسیر هجرت

پیامبر اکرم - ص - قرار گرفته و بالاخره بدان جهت که میقات حاجیان است از اهمیت خاصی

برخوردار می باشد.

جحفه در روزگاران قدیم، مَهْبَعَة ۱ خوانده می شد. خلیل بن احمد فراهیدی در کتاب «العین» و

ذیل ماده «هَبَع»، مَهْبَع را مسیر فراخ و سرزمین وسیع می داند و آن منطقه را بدان علت که از آغاز

غدیر خم تا ساحل دریای سرخ وسیع است مهیعه خوانده اند. سپس جحفه نامیده شد؛ چون سیل

جحاف آن وادی را از بین برد.

زیبیدی در تاج العروس می نویسد: ۲ عمالیق، ۳ بنوعیل ۴ را از مدینه بیرون راندند، آنان به مهیعه

آمدند و سیل نابودشان کرد.

عایشه در روایتی از پیامبر - ص - نام قدیم و جدید منطقه را بدین شرح نقل می کند که: پیامبر

هنگامی به مدینه درآمد که وبا در آنجا رواج داشت. رسول خدا - ص - دعا کرد: «اللهم انقل وباء

المدینه الی مهیعة».

و در روایتی دیگر که در صحیح بخاری آمده، پیامبر فرمود: «اللهم حبب الینا المدینه کحبنا مکه

او أشدّ و صحّحها و انقل حماها الی الجحفة».

همینطور ابو ایوب خزاز از امام صادق - ع - روایت کرده: «و وقت لأهل المغرب الجحفة، و هی

عندنا مكتوبة مهیعة».

جحفه در کتب جغرافیدانان مسلمان

همدانی می نویسد: از جحفه تا ابواء بیست و سه میل است. ۷ بکری موقعیت جحفه را سه میلی

غدیر خم می داند. ۸ ادریسی جغرافیدان مغربی، جحفه را در اقلیم روم ۹ و در ساحل شرقی دریا و در

بیست و شش میلی ابواء دانسته است. ۱۰

اصطخری می نویسد: «ودان» بریک منزلی جحفه باشد و از آنجا تا ابواء کی بر غربی راه حج

باشد شش میل بود». ۱۱

مقدسی که جحفه را در پنج مرحله ای مکه و شش مرحله ای مدینه نام برده ۱۲ آورده است:

«جحفه، شهری است آباد که فرزندان جعفر در آن هستند و دژی با دو در دارد و چند چاه در آن

است و در دو میلی آن یک چشمه و برکه بزرگ آب هست» ۱۳.

ابن خردادبه، جحفه را از ناحیه تهامه، دارای چاه های آب و در بیست و هفت میلی ابواء می

داند. ۱۴. یا قوت حموی فاصله منطقه جحفه تا غدیر خم را دو میل ثبت کرده است. ۱۵. امروز فاصله

مکه تا جحفه ۱۸۹ کیلومتر است. یعنی از مکه تا فرودگاه رابع ۱۸۰ کیلومتر و از آنجا تا جحفه ۹

کیلومتر و مسیر آن بدین صورت است.

جحفه — رابع — صعبر — سه راهی (جده، مدینه، مکه) — خلیص — جموم — مکه

مسافت مذکور در نقشه وزارت راه سعودی ثبت شده است و این در حالی است که برخی

مراجع ۱۶ فاصله جحفه تا مکه را ۲۲۰ کیلومتر دانسته اند.

نویسنده فقه السنه چنین نوشته است: «و وقت لأهل الشام الجحفه: موضع فی الشمال الغربی من

مکه، بینه و بینها ۱۸۷ کیلومتر» ۱۷.

با مراجعه به منابع قدیم، فاصله جحفه از مکه سه، چهار و پنج مرحله ثبت شده است. و این

اختلاف چهار گانه به علت معنای مرحله و مسیر مورد اشاره می باشد. آنان که سه مرحله را ضبط

کرده اند، راه هجرت پیامبر را به شرح ذیل نوشته اند:

مکه — عُسفان — خیمه ام معبد — جحفه

مسیر نویسندگان چهار مرحله به این صورت است:

مکه — جموم — عسفان — دف — جحفه

مراد از پنج مرحله این است:

مکه — جموم — عُسفان — دف — طرف — جحفه

و گروهی نیز مسافت میان مدینه منوره و جحفه را شش مرحله و مسیر ذیل را نوشته اند:

مدینه — فریش — مسیجید — سقیا — بئر میریک — ابواء — جحفه

سرانجام باید گفت: جحفه در شرق شهر رابغ قرار دارد و فاصله آن از مرکز شهر ۲۲ کیلومتر و

از فرودگاه ۹ کیلومتر می باشد.

جحفه در گذشته و حال

جحفه بعد از سیل جحاف تا قرن پنجم هجری آباد بوده است. بکری می نویسد: «وقی قریه

جامعه، بها منبر». ۱۸ و از نوشته یاقوت حموی برمی آید که جحفه در سده ششم و هفتم ویران بوده

است. او می نویسد: «کانت قریه کبیره ذات منبر... و هی الآن خراب». ۱۹

ابوالفداء که تدوین اثر جغرافیایی خود را در ۷۲۱ هـ.ق. به پایان برده، جحفه میقات مصریان را

مکان خالی از سکنه نوشته است. ۲۰

ابوالحسن علی بن محمد قصادی اندلسی از حاجیان غرناطه در اواخر قرن نهم در سفرنامه اش به

ویرانی جحفه اشاره دارد و می گوید خود از منطقه رابع محرم شده است. ۲۱

در ابتدای جحفه از سمت مدینه منوره، مسجدی واقع است به نام «مسجدالنبی» و در آن سوی

جحفه، مسجدالائمه. میقات فعلی که مسجد جدیدی است و توسط حکومت سعودی بنا شده، در

کنار آثار مسجدالائمه و در فاصله کمی از روستای قدیم جحفه بنا شده و فاصله آن تا جاده مکه -

مدینه ۹ کیلومتر می باشد. آن سوی مسجد، آثاری از قصر علیا که ظاهراً از آثار دوره عباسی است به

نظر می رسد.

ساکنان امروز جحفه را قبائلی زبید که با عوف آمیخته اند، تشکیل می دهند. ۲۲

جحفه به روایت شرع

معاویة بن عمار از امام صادق - علیه السلام - نقل کرده: «من تمام الحج و العمرة ان تحرم من

المواقیت الّتی وقّتها رسول الله - ص - لا تجاوزها الا و انت محرم، ... و وقّت لأهل المغرب الجحفه، و

هی مهیعة...» ۲۳

ابویوب ابراهیم بن عیسی خزاز به امام صادق - ع - عرض کرد: «حدَّثنی عن العقیق اوقت وقته

رسول الله - ص - ، او شی صنعه الناس فقال: ان رسول الله وقت لأهل المدينة ذالحلیفه و وقت لأهل

المغرب الجحفه - و هی عندنا مكتوبه مهیعه - و وقت لأهل اليمن یلملم، و وقت لأهل الطائف قرن

المنازل، و وقت لأهل نجد العقیق». ۲۴.

ابن عباس روایت کرده است: «ان رسول الله - ص - وقت لأهل المدينة ذالحلیفه، و لأهل الشام

الجحفه، و لأهل نجد قرن المنازل، و لأهل اليمن یلملم، و قال: هن لهم و لكل آت آتی علیهن من

غیرهن، ممن اراد الحج و العمرة، و من كان دون ذلك فمن حیث أنشأ، حتی أهل مکه من مکه». ۲۵.

مسلم در روایت دیگری از پیامبر - ص - (نقل از عبدالله بن عمر) آورده: «... و مهلُّ اهل الشام

مهیعه و هی الجحفه». ۲۶.

فقهای شیعه نیز چنین آورده اند:

در فقه الرضا ۲۷ و المقنع: ۲۸ «وقت لأهل الشام المهیعه و هی الجحفه».

در الهدایه ۲۹ و المقنعه: ۳۰ «وقت لأهل الشام الجحفه».

در النهایه، ۳۱ الجمل و العقود، ۳۲ السرائر ۳۳ و المواسم: ۳۴ «و میقات اهل الشام الجحفه». در

کتاب الاصباح ۳۵ و الغنیه: ۳۶ «و لمن حج علی طریق الشام الجحفه».

البته در صورت اضطرار، اهل مدینه نیز از جحفه محرم می شدند.

در صحیح حلبی آمده است: «من أين يحرم الرجل اذا جاوز الشجرة؟ قال: من الجحفة، و لا يجاوز

الجحفة الا محرماً». فقهای اهل سنت نیز میقات اهل شام، مصر و مغرب را جحفه می دانند. ۳۷.

فقیهان و مراجع معاصر نیز مانند مرحوم آیت الله العظمی حکیم، ۳۸ آیت الله العظمی خوئی، ۳۹ و

آیت الله العظمی گلپایگانی ۴۰ جحفه را میقات حاجیان شام، مصر و مغرب می دانند.

آیت الله العظمی امام خمینی - رحمه الله علیه - می فرماید: «بدانکه محل احرام بستن برای عمره

تمتع که آن را میقات می نامند... پنج محل است: ... پنجم - جحفه است و آن میقات کسانی است که

از راه شام به حج می روند». ۴۱.

راه های منتهی بر جحفه (از مدینه به مکه)

الف - راه قدیم مدینه به جحفه

۱ - مدینه — ذوالحلیفه — حفین — ملل — سیاله — روحاء — خیف نوح — خیام

— اثیل — بدر — جحفه.

۲ - مدینه — ذوالحلیفه — حفین — ملل — سیاله — روحاء — روئیه — صفراء —

بدر — جحفه.

۳ - مدینه — ذوالحلیفه — حفین — ملل — سیاله — روحاء — روئیه — اثایه — عرج

— سقیا — ابواء — جحفه.

۴- مدینه — ذوالحلیفه — حنین — ملل — سیاله — روحاء — روثیه — اثایه — عرج

— سقیا — ابواء — ودان — عقبه فرش — ذات الاصافر — جحفه.

ب - راه قدیم جحفه به مکه

۱- جحفه — طارف — دف — عسفان — جموم — مکه.

۲- جحفه — خیمه ام معبد — عسفان — جموم — مکه.

ج - راه های جدید مدینه به مکه از طریق جحفه

۱- مدینه — مسیجید — بدر — مستوره — رابغ — جحفه — قضیمه — خلیص —

عسفان — جموم — مکه

در مسیر مذکور از سه راهی قضیمه به ثول، سپس به ذهبان و جده می روند.

پی نوشت ها:

۱- به فتح میم، یا و عین و سکون هاء. برخی مانند قاضی عیاض بکسر «هاء» نوشته اند. (شرف الدین

السیاغی، الروض النضیر، ج ۳، ص ۱۴۲).

۲- ذیل ماده «جحف».

۳- بنا به نوشته قلقشندی، آنان اعراب اصیل و فرزندان عملاق بن لاوذ بن ارم بن سام بن نوح هستند

که در تنومندی و بزرگی جثه ضرب المثل اند. نهایتاً الارب فی معرفة انساب العرب، ج ۵، ص ۱۴۲.

۴- آنان نیز از اعراب اصیل بائده هستند و بنابه نوشته ابن کلبی، جد آنها عبید نه عبیل است. عبید بن

ارم بن سام بن نوح. همان منبع، ص ۳۲۱.

۵- معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۳۶۹ و ۳۷۰.

۶- همان منبع.

۷- صفة جزيرة العرب، ص ۳۰۱.

۸- معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۳۶۸.

۹- نزهة المشتاق فی اختراق الآفاق، ج ۱، ص ۱۲۳ و ۱۳۷.

۱۰- همان منبع، ص ۱۴۲.

۱۱- المسالك و الممالك، ص ۲۴.

۱۲- احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم، ج ۱، ص ۱۵۰.

۱۳- همان منبع، ص ۱۱۲.

۱۴- المسالك و الممالك، ص ۱۰۷.

۱۵- معجم البلدان، ج ۲، ص ۱۱۱.

۱۶- آیت الله العظمی گلپایگانی - ره - .

۱۷- فقه السنه، ج ۱، ص ۶۵۲.

۱۸- معجم ما استعجم، ج ۲، ص ۳۶۷.

۱۹- معجم البلدان، ج ۲، ص ۱۱۱.

۲۰- تقویم البلدان، ص ۱۱۱.

۲۱- رحلة القصادی، ص ۱۳۰.

۲۲- علی طریق الهجرة، ص ۵۷.

۲۳- وسائل الشیعه، فصل المواقیت، باب یکم.

۲۴- الحدائق الناظره، ج ۱۴، ص ۴۳۶.

۲۵- صحیح مسلم، ج ۱، ص ۳۲۸.

۲۶- صحیح مسلم بشرح النووی، ج ۴، ص ۸۵.

۲۷- الینابیع الفقهیه، ص ۴.

۲۸- همان منبع، ص ۲۰.

۲۹- همان منبع، ص ۴۸.

۳۰- همان منبع، ص ۶۹.

۳۱- همان منبع، ص ۱۷۴.

۳۲- همان منبع، ص ۲۲۷.

۳۳- همان منبع، ص ۴۶۷.

۳۴- همان منبع، ص ۳۳۹.

۳۵- همان منبع، ص ۲۵۶.

۳۶- همان منبع، ص ۴۱۷.

۳۷- رك: الفقه على المذاهب الأربعة.

۳۸- منهاج السالكين، ص ۳۰.

۳۹- مناسك الحج، ص ۶۶.

۴۰- مناسك الحج، ص ۴۱.

۴۱- مناسك حج.

میقات حج، شماره ۷